

Sandöskolan – vad är det?

Aina Bergvall.

Aina Bergvall, f.d. nyhetsredaktör på SVT.
E-post: ainabergvall@hotmail.com

BUN, Biståndsutbildningsnämnden, var en ettårig utbildning på Sandöskolan i Kramfors som drogs igång i Sidas regi 1971. Det var ett vapenfritt alternativ till värnplikten, en möjlighet som efterfrågades av stora grupper. Två av eleverna var Hans Rosling och hans hustru som gick på Sandöskolan 1976/77. Utbildningen lades så småningom ned eftersom utbildningsplatserna ansågs vara för dyra.

BUN, Biståndsutbildningsnämnden, was a one year education aiming to prepare young Swedes for international work. The school, mostly known as Sandöskolan, was located just outside Kramfors in the northern part of the country, and started in 1971 with public funding as a non-military alternative for compulsory service with the armed forces. Hans Rosling and his wife attended in 1976/67. Sandöskolan was closed down in the early years of 2000, considered to be too expensive.

Det händer att jag nämner Sandöskolan. Och får omedelbart frågan: Vad är det?

Svaret är att det inte är något alls, inte nu längre. Men det VAR något. En märklig oas som växte upp på en ö mitt i Ångermanälven, en plätt som tack vare sitt innehåll blev av stor betydelse för oss som tillbringade ett år där.

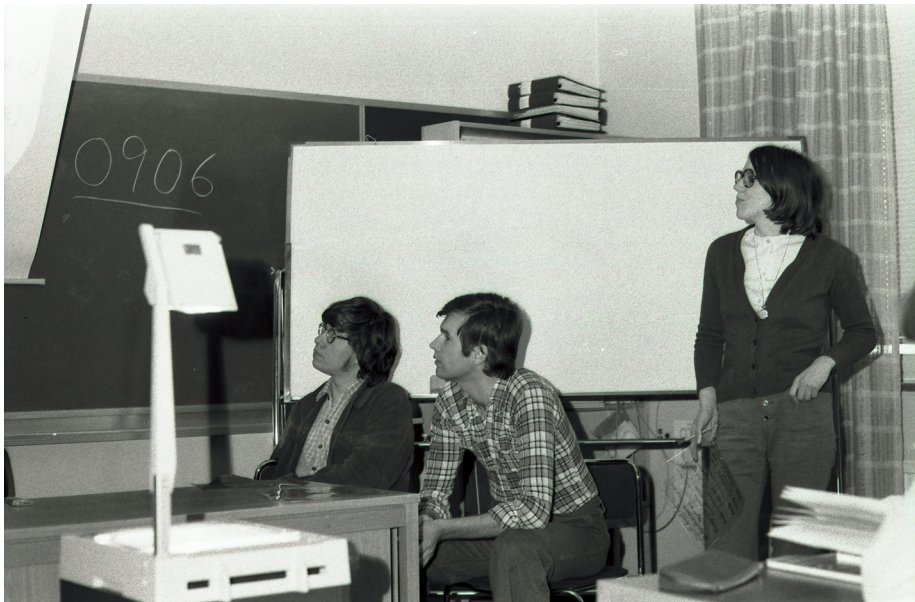
Att jag över huvud taget upptäckte Sandöskolan, eller BUN (Biståndsutbildningsnämnden) som var det officiella namnet, berodde på att *Dagens Nyheter* publicerade en nyhetstext om detta "lärosäte", skapat som ett alternativ till värnplikten – ett efterfrågat alternativ av stora grupper som inte ville hantera vapen men ändå ställa upp på något nyttigt sätt.

Ett hundratal elever togs in för verksamhetens andra år och jag var en av dem. Vi var en brokig skara med in-

trasse för vår omvärld: präster, läkare, lärare, sjuksköterskor, rörmokare, arkitekter, psykologer, tekniker, jägmästare (och tre journalister). Maxålder för antagning var 25 år, och ett krav var att den sökande hade arbetslivserfarenhet.

De allra flesta bodde i internat på själva Sandön. Där fanns skolans kontor, kök och matsal, samlingsutrymmen, bastu, plats för hobbyverksamhet. Vi delade vissa lokaler med civilförsvaret, som också bedrev en del utbildning på ön och ibland faktiskt i samarbete med BUN.

Visst var det som att återvända till skolbänken. Eleverna skulle ges en stabil plattform att stå på vid en eventuell tjänstgöring utomlands, och då först och främst i utvecklingsländer. Språk var självklart viktigt: här undervisades i engelska, spanska, franska och kiswahili. Vissa lärare

För elever med hälso-och sjukvårdsutbildning ingick under året utbildning i "u-landsmedicin" i Uppsala och en kurs i tropikmedicin vid Roslagstulls sjukhus, Stockholm. *Foto: Bo JA Haglund*

hade det aktuella språket som modersmål. Det skulle ju låta bra, utan svensk brytning! Resultatet blev förstås lite ojämnt ... men alla gjorde framsteg.

Vi hade lektioner i nationalekonomi, i historia, i internationell samhällskunskap, vi gjorde specialarbeten på miljöområdet, vi upptäckte länder vi aldrig tidigare hört talas om.

Vi utsattes för den s.k. Sandöpedagogiken. Ett problembaserat lärande långt innan PBL blev ett vedertaget begrepp¹. En stor del av undervisningen var av det praktiska slaget: vi körde jeep och lastbil, vi övade mun-mot-mun-metoden, vi lade förband över påhittade krigsskador, tvingades öppna motorhuven på en gammal Volvo för att byta fläktrem. Vi skulle överleva i naturen på saker man kunde hitta, vi låg i militärtält mitt i vintern. Alla luktade illa efter ett par dagar, snarkarna fick

tältduken att fladdra och när man satt eldvakt kunde man plötsligt få besök av en gudomligt söt rävnunge som väl också sökte värme. Den som hade dålig kondition förbättrade den på de många fys-passen, löpning, skidor, gympa.

Många gästande föreläsare gav sin bild av arbete utomlands under enkla förhållanden. Viljan att göra något för en bättre värld fanns nog hos samtliga elever, i mindre eller högre grad. Och vi fick vittnesmål om att jo, det går att göra skillnad, även om det kostar på!

Fritid hade vi ju också, förstås. Oändliga diskussioner om allt möjligt, ofta av politisk karaktär. Militanta företrädare fanns för ett antal -ismer. I skenet av stearinljus och med Systembolagets billigaste rödvin i muggarna kunde ordväxlingen bli riktigt het frampå natten ... Lugnare kvällar kom gitarrer och fioler fram, vi sjöng

Sandöelever genomför en solidaritetsaktion i Kramfors.

Foto: Bo JA Haglund

både skillingtryck och kampsånger och en och annan schlager. Många av oss gillade olika sorters hantverk: här fanns vävstolar. Den som inte kunde sticka fick lära sig det, många av killarna sågs producera halsdukar i jämställdhetens namn, decimeter efter decimeter, mödosamt men ändå. I köken på internatet bakade man, det fanns möjlighet att snickra och en och annan greppade en målarpensel. Dessutom ingick förstås tänket att självhushåll och närproducerat var viktigt, så bärplockarna drog till skogs och kom tillbaka med blåbär och lingon, hinkvis.

I det stora köket lagades maten omsorgsfullt. Havregrynsgröten som blev kvar efter frukost togs till vara och pytsades i degen till nästa dags matbröd, vilket betydde att smörgåsarna på morgonen var inte bara exempel på miljövänlig återvinning utan också

extra saftiga och goda!

Vi läste förstås, inte bara kurslitteratur, vi samlades stundtals framför en tv, vi lånade skolans VW-buss och drog in till Kramfors på bio eller shopping, även om butiksfloren inte var imponerande. På helgerna kunde vi åka hem, till priset av en värnpliktsbiljett, som var otroligt billig.

Allt sammantaget gjorde gänget på Sandö till en privilegierad grupp. Vi blev klokare, vi fick upp ögonen för nya saker, vi blev starkare, vi hade roligt, vi hittade vänner för livet – ibland kanske personer vi annars aldrig skulle ha stött på, på grund av de sociala mönster vi redan hade skapat under tidiga vuxenår.

När mer än fyrtio år gått kan jag konstatera, att väldigt många faktiskt har arbetat utomlands, somliga nästan oavbrutet, andra under kortare eller längre perioder. Våra kurskamrater

Vi skulle överleva i naturen och tillbringade flera veckor, sommar som vinter, i tält.

Foto: Bo JA Haglund

Sommarfest på Sandö, vid mikrofonen Aina Bergvall.

Foto: Bo JA Haglund

har flugit till världens alla hörn, många som FN- eller Sida-personal. Andra har ägnat sig åt opinionsbildning på hemmaplan, en viktig nisch.

Oavsett vilket har jag känslan att alla utan undantag betraktar året på Sandö som mycket betydelsefullt, en tid som bidrog till att ge oss ett rikare liv.

Men för statens del blev det för dyrt. Räkningen kom och visade, enligt uppgifter jag dock inte fått hundra procentigt bekräftade, att varje elevår kostade skattebetalarna ungefär en miljon kronor.

Vi som hade lyckan att gå där tycker att det var värt det, men alla höll uppenbarligen inte med ...

Referenser

1. Åkerlund M. "Sandöpedagogik". I Juhlin L. och Ridell L. Att tillämpa frigörande pedagogik. Malmö: Liber läromedel, 1976, (s. 109-25).